

A SZERELEM MISZTÉRIUMA ÉS A BANÁLIS VILÁG CSEHOV A KUTYÁS HÖLGY CÍMŰ ELBESZÉLÉSÉBEN

I.

Az elbeszélés befejezetlen szerelmi történet, melyben mindvégig ott rejlik az a kettősség, amely Csehov által ábrázolt világra jellemző: a banalitás és az emelkedettség kettőssége. Már a mű címe, a még ismeretlen hősnőt egyik állandó attribútumával, a kis fehér spiccel megjelölő elnevezés is magában hordozza a banalitás lehetőségét, nem különben a hősöket körülvevő tárgyi és szociális környezet.

Hogyan értelmezhető hát ez a kettősség?

Ha a Gurovot és Anna Szergejevát összekötő szerelmi viszonyt – amely a tengerparti nyaralóhely banális atmoszférájának és néha leplezetlenül közönséges érdekeinek közepette teljesedett be – magát is banalitásnak értékelnénk, kételkedve valódiságában, ezzel az elbeszélőnek a szavahihetőségét kérdőjeleznénk meg, aki lírai hitelességgel írja le a két főhős emelkedett érzelmi és intellektuális élményeit, melyeket a kölcsönös szerelem ihletett. Az ilyen félreértésre a két főhős diskurzusainak – Anna ismétlődő aggodalmaskodásának és Gurov ettől magát látszólag távol tartó, kissé fölényes gesztusainak – önmagukban jelentőséget tulajdonító, azokat az elbeszélés nagyobb összefüggéseiből kiragadó értelmezése adhat okot. Kapcsolatukat azonban alapjában véve nem az aggodalom és a befelé fordulás határozza meg. (A hősök diskurzusaiban rejlő ellentmondások értelmezésére a későbbiekben bővebben kitérünk.)

A férfi hős, Gurov és az elbeszélő hangja a műben elkülönül. Párhuzamuk azonban nyilvánvaló, s ez a párhuzam adja a legbiztosabb támpontot az értelmezésnek. Ugyanakkor Anna Szergejevna belső intellektuális és érzelmi világát az elbeszélő közvetlenül nem tárja fel, így megítélésükre főképpen a hősnő szóbeli megnyilvánulásainak és tetteinek értelmezése ad lehetőséget.

A szerzői pozícióból árad a humánus, a hősökkel való együttérzés. Az elbeszélői hang és néha a kompozíció is a hősök viszonyának tisztaságát és emelkedettségét hangsúlyozza. Az elbeszélés számtalan olyan tényt sorakoztat fel, melyek mind azt bizonyítják, hogy Gurov és Anna között igazi, személyes egymásra találás történt. Mindketten változnak a történet során, az elbeszélés belső dinamizmusától kísérve. Alakjuk látszólagos külső statikussága ellenére lassú átalakulás, jobbá válás jellemzi őket. Kapcsolatuk kiteljesedésével bensőséges együttérzés alakul ki bennük egymás iránt, mely egyre erősödik, míg végül mindketten tudatosan vállalják, hogy egymás sorsát alakítják. Sorsszerű egymásra találásuknak köszönhetően fokozatosan felelősséget kezdenek érezni a létért. Éppen ez a személyes felelősségérzet és problématudatuk emeli őket a környezet banalitása fölé. Valójában tehát, nem elsősorban Csehov hősei banálisak, hanem az őket körülvevő világ.

Felmerül a kérdés: mi történik *A kutyás hölgy* hőseivel a személyes célok és problémák felismerése után? Továbbra is a banalitás fogságában maradnak?

Gurovnak és Anna Szergejevának nincs ereje és igazából nem is áll szándékukban, hogy a környezetükből kiszakadjanak, vagy annak megváltoztatásán munkálkodjanak. Meg sem kísérlük a *status quo* felrúgását, esetükben a boldogtalan házasság felbontását.

Kapcsolatuk intimitásában az élet belső, rejtett lényege tárul fel előttük, s ez ad igazi értelmet létüknek. Helyzetük megváltoztatásán töprengenek ugyan, de esetükben a belső felismerés, az azt követő feltárulkozás, a kapcsolat vállalása és a titok megőrzése jelenti az igazi tetteket. Ez különbözteti meg őket a tragikus hősektől, akik belső indíttatásuk által vezérelve a külvilág megváltoztatásán, jobbá tételén fáradoznak.

A csehovi hősek érzik, hogy egész életüket, szellemi és érzelmi energiáikat a felismert probléma megoldásának, a lét banalitásából való kiemelkedésnek kell, illetve kellene szentelniük. A felismerés nyílt képviselőtől azonban lemondanak, éppen ezért *nem tragikus hősek*. A belső útkeresés kínjai, ennek eredményeiről való feltárulkozás igénye és a feltárulkozás vagy a befogadás kudarca azonban Csehov műveinek *tragikus vezérmotívumai*. Csehov számos novellahőse ezen az úton már tovább jutott, mint drámáinak hősei, mert esetükben az egymásra találás többször megtörténik, feltárulkozásuk személyes és személyhez szóló, ezáltal szemérmes is egyben. Ezzel magyarázható, hogy számukra megnyílik a jövő, és a jövőben van távlatuk, nem a múltban, ez pedig nem elhanyagolható tény. Míg a csehovi drámák hősei a jelenben egyre inkább magukra maradnak és ellehetetlenülnek, megfosztva múltbéli perspektíváiktól – *A Kutyás hölgy szerzői pozíciója* a szerelmes pár együttgondolkodásának és közös kiútkeresésüknek a jövőben nyit távlatot.

A századfordulón a szellemi kvalitásokkal kitűnő hősek előtt éppen a belső útkeresés nyit perspektívát és nem a környezettel szembeni radikális fellépés igénye, amely a modern korban menthetetlenül groteszkbe fullad. Ugyanígy, amint Gurov és Anna Szergejevna megtennék azt, amit az egyébként banális előítélet tőlük esetleg elvárhatna, hogy tisztázzák kapcsolatukat a világ előtt, magának a banalitásnak nyitnának teret legbensőbb létükben. Ezáltal megbomlana az élet titokzatos egyensúlya, megtörne a varázs. Amint a hétköznapijaikban is kizárólagossá akarnák tenni a szerelem magasztos pillanatait, maguk is hasonlatosakká válnának azokhoz a Gurov által ragadozókként elképzelt lényekhez, akik többet akarnak az életből kiszakítani, mint amit az maga is adni képes (324).

Ha belátjuk, hogy vállalva az áldozatokat, mindketten a lét lényegéhez közelítenek, miért állítjuk mégiscsak róluk, hogy nem tragikus hősek? Mi az, ami Csehov hőseiből hiányzik?

Tény, hogy a banalitás világából nem szakadnak teljes mértékben ki. Kezdetben még nem tudatosítják magukban azt, ami a közönséges világ fölé emelné őket. A felismerésig, a személyes problémalátásig hosszú fejlődés során jutnak el. Ez lényegileg különbözteti meg őket a tragikus hősektől, akik sohasem érzik magukat a banalitás foglyainak, belső értékeiket határozott küldetéstudattal tetteikben is kinyilvánítják.

Hasonlatosan a többi csehovi hőshöz, Gurov és Anna Szergejevna egy teljesebb életre vágnak, elvágyódnak az őket körülvevő világból, bár kezdetben minden oda köti őket. Az őszinte, mély személyes kapcsolat során személyiségük, lényük jobbik felére ismernek. Gurov rádöbben arra, hogy minden ember igazi léte a felszín banalitása alatt rejlik. "Kettős élete volt: egy nyilvános, amelyet mindenki látott, ismert, aki csak akarta, tele szokványos igazságokkal és szokványos hazugságokkal, s minden tekintetben hasonló ismerősei és barátai életéhez – és egy másik, amely titokban folyt. És a körülményeknek különös, talán véletlen alakulása folytán, mindaz, ami az ő szempontjából fontos, érdekes és elengedhetetlen szükséges volt – titokban zajlott le, mindaz pedig, ami hazugság, s csupán életének külső burka volt, s ami mögé azért rejtőzött, hogy leplezze az igazságot..., mindez nyilvános volt."

Az "élet magja" az a megtalált érték, a mélységből feltárulkozó kincs, amely őket magasan a szürke hétköznapi élet fölé emelő hiteles létet ígér, és amelynek intimitását és titkát mindvégig sikerül megőrizniük. Nem mondhatjuk tehát, hogy Csehov nem talál megoldást, hogy hősei elégtelensége miatt hagyja nyitva a történetet. A hősök és szerelmük egyediségének a megtapasztalása az elbeszélésben egyre erőteljesebben kibontakozik, és a mű végén ígéretes perspektívát nyer.

II.

A fenti eszmefuttatás az elbeszélő hangjával is megerősített magasabb rendű nézőpontból szinte glóriát fest a szerelem misztériumába egymást beavató hősök feje fölé. Földi szempontból tekintve azonban egymásra találásuk házasságtörés. Ennek erkölcsi terhét, kapcsolatuk tragikus beszűkülésének folyamatát a mű motívumkincse és diskurzusai az emelkedettség jegyeivel párhuzamosan harmonikus kompozíciós rendben tárják föl.

Csehov elbeszéléseiben a *szerelem téma* a róla való elmélkedés vagy az érzelmek vállalásának dilemmájában bontakozik ki. A vállalhatóság nem csupán belső erőforrásokon vagy meggyőződésen, érzelmi erőn múlik, hanem a Csehov hősök esetében nagy részben befolyásolja azt a külvilág alapján véve banális viszonyai. Az elmélkedés nem vezet el biztosan a megoldáshoz. A Csehov novellákból levonható egzisztenciális végkövetkeztetés legtisztábban talán Aljohinnak, *A szerelemről* c. elbeszélés férfihősének keserű tapasztalataiban fogalmazódik meg: "Akkor értettem meg, hogy amikor az ember szeret, okoskodásaiban a legmagasabból kell kiindulnia, abból, ami több, mint boldogság és boldogtalanság, bűn és erény a szó mindennapi értelmében – vagy pedig egyáltalán nem szabad okoskodnia."

Gurovnak, *A kutyás hölgy* férfi hősének vele született igénye a filozofikus töprengés. Anna Szergejevna iránt érzett szerelme kibontakozásával párhuzamosan azonban egyre ritkábban adja át magát a filozofikus elmélkedésnek. Annához fűződő kapcsolata kezdetén a szerelmi élmény által ihletetten világosodnak meg előtte a *létezés* nagy kérdéseire, a *természet* örök állandóságára vonatkozó gondolatok, amelyekben az elbeszélés filozófiai gondolatmenete eléri a csúcspontját, és amelyek vállalásában, a hozzájuk való egzisztenciális fölemelkedés imperatívuszában a mű témáját kell látnunk.

Gurov a természetben uralkodó állandóságot tekinti az ember megváltása zálogának: "És talán ebben az állandóságban, a valamennyiünk élete és halála iránt megnyilvánuló teljes közönyösségben rejlik örök üdvösségünk, az élet folytonos mozgásának, a folytonos tökéletesedésnek a záloga."

A szerelem misztériumának egzisztenciális problémájára ha filozófiai választ vagy megoldást keresünk, azt elsősorban az idézetben egy gondolatban megragadott legáltalánosabb léttörvények, az állandóság és a mozgás, a szabadság vagy a meghatározottság összefüggéseiben leljük meg.

A természet, mint szépség, az elbeszélést strukturáló motívumként szerepel. Ez az a közege, ahol a hősök a harmóniát minden esetben képesek megtapasztalni. Szerelmi viszonyuk is távol megszokott hétköznapi környezetüktől, a természethez közel indul, annak motívumaival kísérve. *A tenger* a létezés örökkévalóságának, minden élet bölcsőjének szimbóluma. A két hős szerelmi kapcsolata a tenger közvetlen közelében bontakozik ki.

Egymásra találásuk napján órákat töltenek az elnéptelenedő mólón, még mindig várva valamit, amikor pedig már egyetlen hajó sem érkezik. Gurov filozofikus gondolatait is a tenger zúgásának élménye vezeti be: "A tenger ugyanígy morajlott, mikor Jaltának, Oreandának itt még híre sem volt, és ugyanilyen közönyösen és tompán fog morajlani, mikor mi már nem leszünk."

A kirándulásaikat leíró részletben felbukkanó *vízesés motívuma*, mint a tudattalan és a tudatos közös szimbóluma értelmezhető, mely képes a létező világok (a szellemi és az anyagi világ, a természetben előforduló élő és élettelen, valamint az ember világa) közötti kapcsolódás lehetőségének megteremtésére. "Majdnem minden este, többnyire későn, kikocsiztak valahová a környékre, Oreandába, vagy a vízeséshez. Ezek a kirándulások sikerültek, mindig gyönyörűek, nagyszerűek voltak, feledhetetlen benyomást keltettek bennük."

Ezt a nyugalmat és megelégedettséget az elbeszélésben sehol másutt nem tapasztaljuk, itt még a váratlanul felbukkanó idegen sem zavarja meg a két hőst, sőt, az epizód a szép élmények megerősítésére szolgál. "Valaki közeledett felénk – valószínűleg egy ör – megnézte őket, aztán tovább ment. Ez az apróság is olyan titokzatosnak és szépnek tűnt."

A természet a későbbiek során hol ellenpontozza a szereplők zaklatott lelkiállapotát a harmónia megtapasztalásának lehetőségét kínálva, hol pedig érzéseikkel párhuzamban a *füledt meleg, porfelhő, zúgó tenger, viharos szélroham, zuhogó hó, mennydörgés télen* képeivel érzéseiket aláfesteni, előrevetíteni, vagy felerősíteni látszik. Az évszakok változása is a szerelmesek kapcsolatának alakulásához idomul. Találkozásukkor nyár van, az örökre szóló elválásnak szánt első búcsúnál rögtön ősze vált, majd mindvégig a tél képeivel kíséri kapcsolatukat. Az érett férfi késői szerelemre ébredését és a belőle következő egzisztenciális megfontolásokat a *hatalmas nedves pelyhekben zuhogó hó* és a *téli mennydörgés* lehetőségének képei a legtalányosabb összefüggésekben vezetik be. Ha az *Anyeginnel* asszociáljuk a megkésett szerelem és a fagyos viharok párhuzamát, az nem jósol jó véget az ilyen élményeknek. Gurov, úgy tűnik, képes arra, hogy belássa az élet kettős lényegét, a felszín hazugságait, és hajlandó egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítani a mélység titokzatos összefüggéseinek. Megszokott nyugalmit azonban felkavarja, egész lényét megrázza a mulandóság fenyegető jeleinek megtapasztalása, amely a szerelmesével való legbensőségesebb együttlét pillanataiban, számára a legváratlanabb módon, önnön tükörképével való szembesülésekor keríti hatalmába.

A *kutyás hölgy* legerőteljesebb humánus tartalmát az adja, hogy ezután a döbbenetes felismerés után, a mű záró jelenetében a két hős még őszintébben megnyílik egymás előtt, és fokozott drámai erővel egymásban és egymásért keresi a végső megoldást.

A *két szerelmes diskurzusai* a megismerkedést követő gondtalan, szabad társalgásoktól eltekintve kivétel nélkül zaklatottak: elkeseredettség, zavarodottság, a bujkálás miatti megaláztatás és a megzavarástól, lelepleződéstől való félelem kíséri végig találkozásait. Az első szerelmes együttlét után a hölgy elkeseredett, és megnyilatkozásait elemezve ugyanezt tapasztaljuk minden további találkozásukkor. "– Nem jó ez így – mondta. – Most ön, éppen ön nem fog becsülni ... Anna Szergejevna megható volt ... látszott rajta, hogy nehéz a szíve ... szeme könnyekkel telt meg. – Ez iszonyatos."

A megrázó lelki élményt a rákövetkező epizódban a természet harmóniája ellenpontozza az Oreandába tett kirándulásukor. A természet kétségtelenül képes az ember lelkét felemelni, megnyugtatni. Gurov filozofikus gondolataiban a *közönyös természet* a

szépség, az örök erő és harmónia hordozója a létező világban, és csupán az ember az, aki ezt az értéket elronthatja a maga tévedéseivel, emberhez méltatlan gondolataival és tetteivel. "E fiatal asszony mellett ülve, aki a hajnali világításban olyan szépnek látszott, Gurov – megnyugodva és elbűvölten a tündéri táj: a tenger, a hegyek, a felhők, a határtalan égbolt nyújtotta látványtól – arra gondolt, hogy tulajdonképpen minden gyönyörű ezen a világon, minden, kivéve azt, amit mi magunk gondolunk és cselekszünk, mikor megfeledkezünk a lét magasabb céljairól, emberi méltóságunkról."

A természet eredendően harmonikus, kiegyensúlyozott és állandó, és mint ilyen, képes a magasabb szellemi világok felé segíteni az arra nyitott ember lelkét. Ha azonban az igazságra vágyó ember gondolataiban a természet az igazság helyére kerül, az egy ponton túl megakadályozza az igazság megismerését. A teljességgel közönyös természet nem lehet az ember megváltásának záloga. A természet közönyössége ugyanakkor több helyen feloldást nyer Csehov műveiben éppen azért, hogy képes a matéria szférájából is jelezni az anyagon kívül lévő jelenlétét, és ezzel mintegy sarkallni valamennyi élőlény összpontosított, misztikus törekvését arra, hogy a végső titokhoz közelebb férközzenek. A természet csak annyiban lehet az ember megváltásának záloga, amennyiben az ember képes azt az örök törvények mindenek fölött valóságára utaló *jelként értelmezni*. Ha pedig a belső törvényekről, az ember és az örökkévalóság kölcsönhatásáról a természet folytonosan jeleket küld felénk, akkor már nem tekinthető közönyösnek. Másrészt, igenis lehet a megváltás záloga az ember magában valóságának, szabadságának a felismerése: általa fejlődik ki és nyer értelmet az öntudat. Gurov filozófiája, emelkedettsége ellenére természetesen banálisnak és tévesnek tűnhet, amennyiben tagadjuk a földi létből a mindenség megismerésére való törekvés létjogosultságát. Nem feledkezhetünk el azonban arról, hogy a Gurov tudatában megfogalmazott gondolatok nem racionális okfejtés, hanem megvilágosodás eredményei, kinyilatkoztatások. Fejtegetései ebből a szempontból egyáltalán nem tűnnek banálisnak, sőt, inkább erőt, nyugalmat, kiegyensúlyozottságot sugallnak. A természet közönye nem szörnyű, hanem örökkévaló. Csak az fél tőle, azt riasztja az önmagában állás gondolata, akinek nincs hite.

A megvilágosodás értelmét talán leghelyesebb mint követendő életcél, a Gurov előtt álló megvalósítandó feladatot értelmeznünk, hiszen e fölismerést követő életszakaszt föltétlen a tisztább belátás, a tudatos harmóniakeresés, a magasabb fokú összetartozásérzés és felelősségtudat, mindezekből következően pedig a banális sémákból és meghatározottságokból való lassú kiemelkedés jellemzik.

Az igazi szerelem megtapasztalásával Gurov figyelme a személyes kérdésekre összpontosul. A férfi, mint minden igazi szerelmes, a kedvese, Anna Szergejevna egyszerűségéhez hasonul, komolyodik. Most közelebb kerül saját igazi valójához, jobban szereti önmagát is. Míg eddig csak a beléje szerelmes hölgyeken, köztük Anna Szergejevnan tapasztalta, hogy azok nem őt magát, hanem egy férfieszményt szeretnek benne, most ugyanilyen élményben van része saját érzése között kutatva. "Gurov, ha behunyta szemét, maga előtt látta őt, még szebbnek fiatalabbnak, kecsesebbnek, mint amilyen volt, önmagát is jobbnak, különbnek érezte, mint amilyen akkor volt Jaltában."

Hasonló érzése támadnak, amikor megtapasztalja a kedvesével való lelki azonosulást, a teljes elfogadás élményét az elbeszélés végén, moszkvai találkozásukkor. A hasonulás érzése azonban ekkor Gurovban egy korábban már említett, drámaian fájdalmas felismeréshez vezet: szomorú sorsuk miatt kesergő kedvese megvigasztalására készülve saját öregedő arcvonásaival szembesül, véletlenül megpillantva magát a tükörben. A

kapcsolatuk végességét idéző kellemetlen gondolatok mellett tudatosan benne az is, hogy kedvese most még ifjú szépsége is hamarosan és elkerülhetetlenül hervadni kezd. "Gurov odalépett hozzá, megfogta a vállát, hogy kedveskedjék, tréfával vidítsa fel – és közben meglátta magát a tükörben. Haja már őszülni kezdett. Döbbenet állapította meg, hogy az utóbbi években mennyire megöregedett és megcsúnyult. A vállak, amelyeken két keze pihent, meleg voltak és remegtek. Fájt a szíve ezért a teremtésért, akinek az élete még olyan meleg és szép, de nemsokára már szintén hanyatlani, lankadni, hervadni kezd, mint az övé."

Ez az érzés *előrevetíti* a fájdalmas, esetleg tragikus *vég lehetőségét*, csakúgy, mint a színház jelenetben Puccini *Pillangókisasszonya* (melyben a szerelméhez, az amerikai tengerész tiszthez holtáig hű gésa inkább választja a halált, mintsem hogy elfogadná szerelme elvesztését). Ugyanakkor, Gurov gondolataiból és a szerzői hangból, mint humánus attitűdből az cseng ki, hogy ez a vég még nagyon messze van. A *vég elérésére* az elbeszélés során több helyen utalás történik, ahogy minden öntudattal rendelkező ember gondol léte, jelenbeli állapota mulandóságára. A *véget idéző motívumokat* azonban a műben az *életre utalók* ellenpontozzák. Puccini *Pillangókisasszonyával* például másodszer kapcsolódik be a műbe Japán, a felkelő nap, a *virágok* országa. Elsőként Gurov és Anna kapcsolatának kezdetén bukkan fel, az érzéseibe merülő szerelmes asszony *virágmotívumokkal* való megjelenítésében, majd Anna szobájában a virágitillatot árasztó japán parfümökben. "Anna Szergejevna már hallgatott és a virágokat szagolta, nem nézett Gurovra... Ekkor Gurov egy pillanatra merően nézett rá, majd hirtelen átölelte és szájon csókolta – tavaszi illat csapta meg, és a virágok nedves érintését érezte...A szobában fülledt volt a levegő, és annak a parfümnek az illata terjengett benne, amelyet Anna a japán áruházban vásárolt."

A virágmotívumok utalhatnak arra is, hogy a korábbi merev megszokásba, elzárkózásba, szabályokba való menekülés helyett létük most megnyílik a küszöbök, a látható és a láthatatlan, az élet és halál mezsgyéinek átlépése felé. Ez a szerelem misztériuma. Az effajta nyitottságot jelezheti a nőt gazdagon körülvevő virágok látványa és illata, melyek a schopenhaueri, majd steineri filozófia szerint fizikai megjelenésükben is megtestesítik belső lényegüket, így a spiritualizáció motívumai, a lét lényegének állandó változásokban való felfogására utaló univerzális szimbólumok.

Amint az őszinte érzések megjelennek, a hőöket kísérő *banális külvilág* annak minden külsőségével rögtön a háttérbe szorul. Anna a *tömegben* elveszíti *lornyettjét*, hisz szerelme által vezetve nincs is már szüksége rá. A szállodai szobában harsogóan nőies benyomások fogadják a férfit: a mindent átható virágitillat, a görögdiinnye. A hajnali kirándulás pedig emelkedett élményeivel tetőzi be érzéseiket. Lakóhelyén, a szürke vidéki kisváros színházi tömegében azonban már újra banális lornyettjét szorongatva látjuk viszont Annát." Az asszony ránézett, és elsápadt, aztán még egyszer, rémületen rábámult, nem hitt a szemének, görcsösen szorongatta legyezőjét és lornyettjét, s szemlátomást minden igyekezetét megfeszítette, hogy el ne ájuljon."

Az igaz *szerelem* átélése hozza mindkét *hős változását, jobbá válását*. Egymásra találásuk emeli ki őket a tömegből. "...Gurov, mikor meglátta, érezte, hogy összeszorul a szíve, és világosan tudatára ébredt annak, hogy az egész földkerekségen senki sincs, aki olyan közel állna hozzá, olyan drága és fontos volna neki, mint Anna Szergejevna. Ő, ez a vidéki város tömegében elvesző, jelentéktelen kis asszonyka, kezében közönséges kis

lornyettjével – ő töltötte most be egész életét, ő volt a bánata, öröme – az egyetlen boldogság, amelyet kívánt magának.”

Ez az érzés Csehovnál igazán ritka. Drámái tragikumai éppen az, hogy ott az igazi egymásra találás soha nem történhet meg, illetve nem mondatik ki.

Az elbeszélés egyik hős személyiségét sem tárja fel a maga teljességében. A *tipizálás* eszközével élve az elbeszélő csupán legjellemzőbb tulajdonságait mutatja, így a *hősöket nem teljesen kibontott jellemként (flat character)* definiálhatjuk. Ha tulajdonságait összevetjük megnyilatkozásaikkal, cselekedeteikkel, teljesebb képet nyerünk.

Összességében elmondhatjuk, hogy kettőjük közül a hölgy az, akiről kevesebb információval rendelkezünk. Egyszerűségében és tiszta fiatalságában szép, de az átlagból alig kiemelkedő külső tulajdonságai érzékletes megjelenítése mellett az elbeszélő kevésbé érzékelteti gondolatait, belső világát. Az a néhány részlet, amely bepillantást enged Anna lelkébe, minden esetben erős érzelmi felindultság állapotában elhangzó replikákban jelenik meg, vagy Gurov róla alkotott értékítéleteiben, és csak ritkán a *kiegyensúlyozottnak* mondható *szerzői hang* által tolmácsoltnak. Ez megnehezíti jelleme elemzését. A férfi hős tisztának, keveset élt, s így tapasztalatlan úri hölgynek, kissé naivnak látja őt, asszociációiban saját gimnazista leányához hasonlítja. „...ez a nő nem is régen még iskolába járt, tanult, mint most az ő lánya, eszébe jutott, milyen bátorlalan és bizonytalan még a nevetése, milyen félszeg, ha idegennel beszélget – nyilvánvalóan életében először van egyedül, először történik vele, hogy udvarolnak neki, hogy azzal a titkos céllal néznek rá és beszélnek hozzá, amelyet lehetetlen ki nem találnia. Karcsú, gyöngye nyakára gondolt, szép szürke szemére.”

A koránál, műveltségénél, társadalmi helyzeténél és életvitelénél fogva Annánál eleve jóval több életpaszttal rendelkező, a történet elején tipikus *Don Juanként* megjelenő Gurov a hölgyeket meglehetősen felületes ítéletek alapján három kategóriába sorolja: a felszínesek és gondtalanok, akik hálások a férfinak a rövid boldogságért; az őszinteség nélkül szeretők, akik hisztériások, pózolóak (ilyen a felesége), és a nagyon szépek, ám hideg ragadozók, akik többet akarnak kicsikarni az élettől, mint amit az adni képes. De az első együttlét során Gurov rádöbben, Anna más, ő nem illik egyik kategóriába sem, és ez meg is zavarja a magát e téren igen tapasztaltnak tekintő férfit. Az elbeszélésnek ez az első olyan mozzanata, amely előrevetíti a nőfaló Gurov életében valami másnak, egyedinek a megjelenését, ami az ismételt kalandok sorozatának (melyekből az anyakomplexusban szenvedő *don juanok* általában képtelenek kilépni) lehetséges megszakítását hozhatja, s mint ilyen, az életébe értelmet vihet. „Hanem ebben az esetben a tapasztalatlan fiatalság bátorlansága, félszége, gyámoltalansága nyilatkozott meg, s mindez az ijedt zavar benyomását keltette, mintha valaki hirtelen kopogtatott volna az ajtón. Anna Szergejevna, 'a kutyás hölgy' azt, ami történt, valami sajtáságos módon, nagyon komolyan fogta föl, mintha most elbukott volna – ez meg is látszott rajta, ami különös és nem helyénvaló volt.”

Anna tehát sem felszínesnek, sem pózolóknak, sem elutasítóknak nem mutatkozik, egyszerűen csak őszinte. Szenvedve bár, de elmondja, mi az, ami gyöttri: hogyan élhetne igazi életet úgy, hogy tisztaságát ne kelljen feláldoznia. A Gurovot zavaró melodramatikus felhangok ellenére ezeket a szavait nem tekinthetjük a hisztéria pusztá megnyilvánulásainak. A férfi számára éppen az a legmegragadóbb, hogy az eddig „alacsonyabb rendű fajnak” tartott nem egyik képviselője itt és most bizonyosságot tesz előtte az élettől szemben támasztott legmagasabb rendű igényességéről. „...valami jobbat akartam, hiszen, gondoltam magamban, biztosan van másféle élet is. Élni akartam! Élni, élni...”

Bármennyire is feszélyezi Gurovot Anna zaklatottsága, aggodalmaskodása, vádló szavai, melyet a férfi mindkét találka-jelenetben sajátos pótcselekvéssel (dinnye evéssel és teázással) próbál a maga számára elviselhetőbbé tenni, kimutatván ezzel zavarán túl bizonyos fokú kívülállását, mégis, ez az őszinteségre, meleg emberi szeretetre vágyó fiatalasszony lesz az, aki vállalván a házasságtöréssel járó minden kockázatot, képes a férfit megváltoztatni, hozzásegíteni az igaz szerelem megéléséhez.

Anna eredendő tisztaságán, őszinteségén és komolyságán túl a fenti idézetben megfogalmazott felismerése – mely szerint lennie kell egy a mostaninál külön, jobb életnek – emeli őt a férfhős fölé, teszi őt az elbeszélés főszereplőjévé annak ellenére, hogy látszólag a történet Gurovról szól. (A nő intuíción alapuló aktivitása, eszményi helyzetfelismerése, tisztasága, hajlékonysága az *orosz irodalom vezérmotívumai* csakúgy, mint a kiemelkedő női alakok társtalansága.)

A férfival ellentétben Anna kezdettől fogva komolyan viszonyul kettejük kapcsolatához, de annak lehetetlenségét a sors rendelkezésének vélvén, elmenekül belőle. A *sors motívuma* azonban a művet záró szerzői hangban már Anna korábbi vélekedésével ellentétben éppen kettejük egymásnak rendeltségét erősíti: “Úgy érezték, hogy a sors is egymásnak rendelte őket...”

Bár Annáról jóval kevesebbet tudunk, mint Gurovról, a szerző a hősnő nevével már eleve karaktert formál. Míg a címben megfogalmazott megnevezése a közönséges világhoz tartozását is jelölheti, apai és keresztnévének megismerésekor a műbe bekapcsolódik az orosz irodalom két jelentős hősnőjének alakja, kézenfekvővé téve a sorsukkal való összevetést. *Anna Szergejevna*nak hívják Tolsztoj tragikus hősnőjét, Anna Kareninát, és Turgenyev “*Apák és fiúk*” c. regényének nőalakját, a főhős, Bazarov életébe váratlan és végzetes fordulatot hozó Ogyincovát is. A szerelem, boldogság és az igazi élet megtapasztalásnak vágyától vezetve Anna Karenina végzetes és elemésztő kapcsolatra vállalkozik, melyet démonikus megszállottsággal a végletekig visz. Ogyincova azonban idejekorán felismeri a kapcsolat végzetességét, a jellemükben rejlő félelmetes hasonlóságot, és kilép belőle. Ilyen szempontból *A kutyás hölgy* női főhőse a középutat, kompromisszumot választja.

Mi teszi Csehov hősnőjét egyszerűségében is rendkívülivé? Anna a jobb élet igényének felismerését követően el mer indulni arra, amerre a sorsa őt hívja, ki mer lépni abból a zárt és közönséges létből, amit a társadalom és eddigi választásai számára meghatároztak. Fiatalon és tapasztalatlanul lép házasságra jelentéktelen, lakászerű férjével, aki nem képes felismerni felesége értékeit. Szenvedés, önmarcangolás és lemondás árán jut el az érzésig, mely Gurovval való *szerelemnek varázslatát* adja, és az elbeszélést a közönségességből kiemeli. Anna öntudata és személyisége összhangban vannak, jó érzéssel találja meg, ki az, aki előtt megnyílhat, így a szerelemben felemelő pillanatokat élnek meg együtt. (Ez a szemérem legtökéletesebb megnyilvánulása: Anna Szergejevna belülről tudja, mikor kell feltárulkoznia. Még nem látja ennek a lépésnek minden következményét, de legrejtettebb, legmélyebb ösztöneire hagyatkozva mégis megteszi.) Anna őszinte lelki vonzalmat érez Gurov iránt, ez nem hasonlóság, hanem gyöngéd szeretet, féltő felelősségérzet.

A teljes odaadás a férfinál jóval később következik be, és az első határozott érzések sem annyira a másiban való feloldódásról, mint inkább a vágyott asszonyról szólnak: mindig róla gondolkodik és róla szeretne beszélni. Ugyanakkor vágyakozása belső vívódásokkal teli, és mindig az elégedetlenség, a kritika és az önvád kíséri. “Hát valóban

szerelmes volt ő akkor? Hát volt Anna Szergejevna-hoz való kapcsolatában valami szép, költői, fölemelő vagy legalább csak érdekes? És így nem maradt más hátra, mint az, hogy csupán általánosságban beszéljen a szerelemről, az asszonyokról, és senki sem sejtette, mi megy végbe a lelkében...”

Az őszinte, bensőséges, felemelő élmények ellenpontjaiként mindenütt jelen vannak a *vulgáris tárgyi világot megjelenítő trópusok*. Ezek az elbeszélést záró szerzői hangot kivéve annak minden részletében fellelhetők, és megmutatják, mi is az, ami a két szerelmost elválasztja: az érzéketlen, elidegenedett világ. Ezen trópusok Anna Szergejevna-t banális tárgyak képeivel kísérik (*svájccsapka, lornyett, szürke, poros kisváros, szürke ruha*), ám csupán nyomokban lelhetők fel a szerelem kibontakozása után: a hősnő *csodálatos szürke szemei* és a Gurovnak oly kedves *szürke ruhája*. A banalitás megtestesítői még a *kisváros lakói*, a *fehér spicc* és az idegen származású, *lakájszerű férj* is. Az Annát körülvevő, őt bezáró közönségség legérzékletesebben a férj házát a külvilágtól elzáró *szürke kerítésben* testesül meg.

A Gurovot körülvevő *banalitás* nem annyira tárgyakban, mint inkább a szociális környezet jelenségeiben figyelhető meg, mint például a *klubban* folytatott *értelmetlen beszélgetésekben*, a *banki szolgálatban*, a *fogadásokban*, a *hölgyekről* való lekezelő megnyilatkozásokban. “...a nőkről majdnem mindig kedvezőtlenül nyilatkozott, ha jelenlétében nőkről beszéltek, egyszerűen így jellemezte őket: – Alacsonyrendű faj!”

A férfiak nőkkel kapcsolatos lélektani attitűdjére jellemző szélsőségek, hogy a másik nem képviselői iránt vagy megvetéssel viselkednek, vagy elérhetetlen bálványként tisztelik őket. Ez utóbbi érzés elhatalmasodása teljességgel lehetetlenné teszi a heteroszexuális viszonyt. A férfiak által meghatározott társadalomban Gurov az elvárások szerint viselkedik, amikor nyilvánosan lekezeli a nőket, annak ellenére, hogy társaságukban sokkal inkább otthon érzi magát, mint a férfiak között. “A férfiak társaságában unatkozott, sehogy sem találta a helyét, szükszavú és tartózkodó volt, de asszonyok között fölszabadultnak érezte magát, mindig tudta, miről beszéljen velük, hogyan viselkedjék, az ő körükben még hallgatnia is jól esett.”

Ezzel a jellemrajzzal Csehov egy tipikus *don juani figurát* állít elénk az elbeszélés kezdetén, aki saját férfiasságának megélésére elsősorban nem férfitársaságban, hanem könnyű szerelmi kalandok sorozatában képes. Ehhez hozzásegítik őt a női lélekhez inkább hasonlatos lelki tulajdonságai és vonzó külseje. “Külsejében, jellemében, egész lényében volt valami csáberő, valami meghatározhatatlan, ami vonzotta és elbájolta a nőket, ő tudta ezt és őt is valami csáberő vonzotta a nőkhöz.”

Gurov jellemében éppen abban mutatkozik meg a legnagyobb változás, hogy az Annával megtalált bensőséges, nemes érzések, a benne egyre erősödő gyöngéd szeretet és féltő felelősségérzet megtapasztalásával képes megélni, mit jelent férfinak lenni: megtalálni női párját, s vele az élet teljességét. Ebbéli tudatosságában Gurov igazi lényé közelít az eszményi ember (*androgünosz*) alakjához, aki felismeri, hogy léte kiegyensúlyozottságát a másik nem felé történő minél teljesebb nyitottsága adhatja.

Az elbeszélés motívumait vizsgálva ellentmondások során át keressük a végső választ arra a kérdésre: *mi a szerelem?* Boldogság? Betegség? Kibirhatatlan ideg feszültség? Vihar? Örület? Szent titok, *misztérium*? A szöveg azt sugallja, hogy a szerelem a hősök számára mindvégig tudatosan meg nem fejthető titok, misztérium marad, amit képtelenek intellektuálisan megvilágítani. A főhőst a szerelem viszi közel az élet mélységeinek felismeréséhez: “És a körülmények különös, talán véletlen alakulása folytán, mindaz, ami az

ő szempontjából fontos, érdekes és elengedhetetlenül szükséges volt, mindaz, amiben őszinte volt és nem csalta meg önmagát, mindaz, ami életének lényege volt – titokban zajlott le...”

Gurov kezdeti keserű tapasztalatai a nőkkel folytatott viszonyairól (miszerint az eleinte könnyed és szórakoztató kapcsolat később feltétlenül kellemetlen, nyomasztó feladattá válik (321)), és arról, hogyan szeressünk, az igazi érzés megtapasztalásával teljességgel érvényüket veszítik. Bár Gurov töprengései azt mutatják, hogy kezdetben mindketten valamiféle eszményített alakot szeretnek a másikban, a novellát lezáró elbeszélői hang már letisztult érzelmeikről beszél. A szerelemben meg tudnak nyílni egymás előtt, vállalni tudják egymást, és ez nem póz, hanem mély, őszinte érzés. Mindkettőjükben megvan a megfelelő érzékenység a másik iránt.

Lehet-e ilyen őszinte, gyöngéd szerelem bűnös?

A társadalom elvárásait tekintve igen, ezért kell szenvedniük és bujkálniuk, mint valami tolvajoknak.

Személyiségük kibontakoztatása, valódi lényük megtalálása szempontjából azonban nem. Mindketten érzik, hogy belső egymásra találásuk, kölcsönös felelősségvállalásuk megmarad örökre. Hisz saját legbelső lényegüket találták meg a szerelemben, amit Gurov eddig egyáltalán nem ismert, Anna is csupán hitt létezésében. A külvilág elől rejtőzködő szerelem ebben az összefüggésben nem bűn, inkább áldozathozatal. Áthágva a morál kötetmeit, a hősök kiteszik magukat a külvilág ítéletének, folytonos megbánást, büntudatot éreznek. De csak egymásra találásukban tudnak katarzis-élményt megélni, igazi valójukat is ezáltal találva meg.

Válaszra vár az elemzés elején felvetett kérdés: elfelejtkeztek-e az egymásba merülő hősök a lét magasabb céljairól, melyekről Gurov korábban elmélkedett?

Erre egyértelmű nimmal kell válaszolnunk. Nem arról van tehát szó, hogy a kezdeti emelkedettség után a mű végére leereszkedne a téma. Éppen ellenkezőleg: az egymáson való töprengéssel, egymás sorsának, problémáinak a vállalásával a *személyesség* jelenik meg életükben, a banalitásból való kiemelkedés egyetlen lehetőségeként, így közelebb kerülnek a lét magasabb céljaihoz is: “...minden ember titok leple alatt – mint az éjszaka leple alatt – éli valódi életét, igen érdekes életét. Minden egyéni lét titkon alapszik...”

Az *egyéni lét* a hősök számára mindvégig *titok* marad, misztérium. A létező világ nagy állandóságában nem tudják, hogy egyéni sorsuk, ami nehéznek, igazságtalannak tűnhet, miben és hogyan találja meg végső értelmét.

Érdeemes megvizsgálni: *mit hallgat el az elbeszélő?*

A történet befejezetlenül marad, így nyitva hagyja a kérdést: *képes-e a szerelem végleges győzelmet aratni a banalitáson?* A szöveg csupán sugallja azt is, lehet-e vagy kelle közvetlen, nyitott módon élni és egyben elkerülni a katasztrófát. A Gurov gondolataiban közölt álláspont szerint a külvilág elől el kell rejtetni az egyéniség titkát, így a tragédia elkerülhető, az élet élhető marad. Így lehetséges az élet viszonyainak egyensúlya. Nem szakíthatunk ki magunknak többet az életből, mint amennyit az adni képes. Ugyanakkor, az ember kötelessége, hogy az élettel szemben a lehető legmagasabb rendű elvárásait megfogalmazza és megkísérelje képviselni azokat.

Ebben rejlik az egyensúly, mely egyben az élet állandóságát és mozgását is adja. Ez az élet titka, melynek megismerésére Gurov és Anna oly őszinte hittel vártak. Ez adja meg a hősök megoldhatatlan problémájára is a választ: az egymáshoz ennyire gyengéden közel álló emberek csak ritkán, titokban találkozhatnak, bujkálniuk kell a külvilág elől.